

BEVEZETŐ A *EUROPEAN SOCIAL SURVEY* KÜLÖNSZÁMHOZ

A socio.hu jelen számát az *European Social Survey* (ESS) kutatásnak szenteltük. A lapban olvasható írások nemzetközi és időbeli összehasonlításban elemeznek fontos társadalmi kérdéseket, illetve az ESS és hasonló összetett nemzetközi kutatások módszertani problémáit vizsgálják.

A *European Social Survey* (ESS) Európában (és azon túl is) az egyik legismertebb, gyakran használt és idézett nemzetközi összehasonlító *survey* típusú kutatás. A projekt az Európai Bizottság, illetve a résztvevő országok kutatásfinanszírozásának támogatásával 2001-ben indult. Elsődleges célja az volt, hogy kétévente nemzetközileg összehasonlító adatokkal szolgáljon az európai társadalmak demográfiai, társadalmi állapotáról, a lakosság politika és közéleti preferenciáinak alakulásáról és a társadalmi attitűdök illetve a cselekvéseket befolyásoló értékek változásairól.

A Magyar Tudományos Akadémia két intézete, a Szociológiai Kutatóintézet és a Politikatudományi Intézet (ma a Társadalomtudományi Kutatóközpont intézetei) a kezdetektől fogva tagja volt a nemzetközi együttműködésnek. Magyarország pedig azon kevés országok egyike Európában, amely minden eddigi kutatási hullámban részt vett. Így az ESS adatok használata remek lehetőség arra, hogy a hazai társadalmi fejlődéssel, az értékek és attitűdök változásával kapcsolatban tükröt tartsunk magunk elé.

Az ESS azonban nem csak az akadémiai, tudományos szféra számára kíván adatokkal és eredményekkel szolgálni, hanem az Európai Unió és a nemzeti kormányzatok különböző szakpolitikákhoz kapcsolódó „indikátor-éhségét” is ki kívánja elégíteni, továbbá fontos támpontokkal szolgál a kontinensen zajló társadalmi átalakulások megértéséhez.

Az ESS kutatások talán legnagyobb erőssége és egyben értéke, hogy az adatfelvétel igen szigorú és folyamatosan ellenőrzött módszertani szabályainak köszönhetően, az elmúlt években az egyik legbiztosabb módszertani alapokon nyugvó nemzetközi együttműködéssé vált. A végső kérdőívbe bekerülő kérdések több körös kiválasztáson és ellenőrzésen mennek keresztül, majd ezt követően az adatfelvétel mellett, hogy mindenhol azonos módszertani elveket követ, szigorú minőségi kontroll mellett zajlik.

A socio.hu jelen különszámában összesen öt tanulmány található, amelyek szerzői a társadalomtudományok különböző területeihez, illetve intézményeihez kötődnek.

Messing Vera, Ságvári Bence és Simon Dávid írása módszertani jellegű, amennyiben az ESS 6. hullámának rotálódó „A demokrácia értelmezése és értékelése” kérdés-blokkjának validitását vizsgálják kvalitatív és kvantitatív módszerekkel egyszerre. A cikk és a hozzá kapcsolódó kutatás elvégzését

az inspirálta, hogy az ESS magyarországi koordinátoraiként is szembesültek azokkal a nehézségekkel és korlátokkal, amelyeket egy ilyen valóban hatalmas európai projekt előkészítése, gyakorlati lebonyolítása, majd ezt követően az adatok elemzése és értelmezése jelentett. Az *European Social Survey* (ESS) magyarországi adatbázisát felhasználva, továbbá ehhez kapcsolódóan egy fókuszcsoportos kutatást is lebonyolítva tárják fel, hogy a demokrácia különböző részelemeivel, illetve ezek megvalósulásával kapcsolatos kérdésekre adott válaszok kapcsán milyen értelmezési problémákkal szembesülnek a válaszadók. A tanulmány bemutatja, hogy a megbízhatóság, érvényesség és nemzetközi összehasonlíthatóság tekintetében még az olyan komoly európai apparátussal rendelkező kutatások esetében is, mint az ESS, ajánlatos az óvatosság és a megfontoltság az adatok elemzésében és interpretálásában.

Juhász Attila, Krekó Péter és Molnár Csaba „A szélsőjobboldal iránti társadalmi kereslet változása Magyarországon” című írása a szerzők által az ESS adatokból 2010-ben kifejlesztett, és azóta széleskörűen alkalmazott DEREK – Jobboldali Extrémizmus Index – konstruálásának módszertanát, valamint elemzésük eredményeit mutatja be. A DEREK a szélsőjobboldali attitűdök mérésére konstruált összetett mérőszám, azon válaszadók arányát mutatja meg, akik egy adott társadalomban attitűdjeik és értékeik mintázatát tekintve fogékonyak lehetnek a tekintélyelvű, ultranacionalista, rendszerellenes ideológiákra és az ezekből levezethető politikai cselekvésekre. Tanulmányukban bemutatják, hogy miként alakult a jobboldali szélsőségekre nyitottak aránya hazánkban és Európai összehasonlításban, illetve, hogy milyen hasonlóságok és különbségek azonosíthatók az európai országok társadalmi között.

Medve-Bálint Gergő és Boda Zsolt írása a társadalomtudományok egyik központi kérdését, az állammal és annak intézményeivel kapcsolatos bizalom témáját tárgyalja, amennyiben a bizalom mértékét vizsgálja a jövedelmek és az egyes országokra jellemző egyenlőtlenségek függvényében. Az intézményi bizalmat a legitimitás indikátoraként értelmezik, és ebben a minőségében elemzik nemzetközi összehasonlításban azokat a társadalmi és gazdasági tényezőket, amelyek azt leginkább befolyásolhatják. Tanulmányukban arra keresik a választ, hogy a gazdasági fejlettség és jövedelmi egyenlőtlenségek, valamint az egyéni szintű jövedelem és a szubjektív anyagi jólét, illetve ezek interakciói miként befolyásolják az intézményi bizalom mértékét Európa keleti és nyugati felében. Az írás jól mutatja, hogy Európa keleti és nyugati részében eltérő mintázatok alakultak ki azzal kapcsolatban, hogy az egyéni jövedelem és jólét milyen befolyással bír az állami intézményeihez fűződő bizalomra és ennek kapcsán azok legitimitására. Az elemzés arra világít rá, hogy Nyugat-Európában a gazdagok bizalomszintje magasabb, ám hasonló feltételek mellett a kelet-közép európai országokban a szegényebb háztartásokban élők gazdagabb társaiknál jobban bíznak az állami intézményekben.

Hajdu Gábor és Hajdu Tamás „Szubjektív munkajellemzők és munkával való elégedettség Európában” című tanulmánya a munka világába mutat betekintést, pontosabban a munkával való elége-

deaths meghatározó tényezőket elemzi a 32 országra kiterjedő nemzetközi mintán. A *European Social Survey* adatainak segítségével elsősorban azt vizsgálták, hogy a szubjektív munkajellemzők milyen hatást gyakorolnak a munkával való elégedettségre. Az elemzés során először az objektív és a szubjektív munkajellemzők hatását vizsgálják, teszik ezt különböző társadalmi-gazdasági-regionális alminták közötti különbségek elemzésével (keleti és nyugati országok, 50 év alattiak és felettiak, diplomával rendelkezők és nem rendelkezők, gyereket nevelők és gyereket nem nevelők, állami alkalmazottak és magáncégek alkalmazottai). Végezetül, a munkajellemzők elvárt és a ténylegesen megvalósult értéke között fennálló feszültség és a munkával való elégedettség kapcsolatát mutatják be.

A Kmetty Zoltán és Tardos Róbert szerzőpáros „*Szubjektív indikátorok szétváló európai mintái – fókuszban a szóródással és a regionális eltérésekkel válság előtt és után*” című írása erősen módszertani indíttatású: a társadalmi érték- és attitűdrendszerek mérésének lehetőségeit, nehézségeit és korlátait tárgyalja. Írásukban három tényezőcsoportot vizsgálnak: az elégedettség, a bizalom és az alapvető emberi értékek (a Schwartz-mérőeszköz ESS-változata) mezőjében elemzik, hogy hogyan változott az egyes országokban és tágabb ország-csoportokban a vizsgált mutatók szórása, vagyis a vélemények szétartása. Eredményeik azt mutatják, hogy a gazdasági válság fontos vonatkozásokban eltérően érintették a mediterrán és kelet-európai, a nyugat-európai és skandináv országokat, ahol a véleményészóródási mutatók más és más ütemben növekedtek.

Az ESS kutatás 2014-től új szervezetben, az ESS ERIC (Európai Kutatási Infrastruktúra) keretében folytatódik. A szervezeti átalakulás miatt a hetedik hullám adatfelvételére 2015 elején kerül sor. Magyarország, ahogy a kezdetek óta mindig, a kutatás következő hullámában is részt vesz. Az adatok várhatóan 2015 végén válnak elérhetővé a kutatás központi (www.europeansocialsurvey.org) illetve hazai (ess.tk.mta.hu) honlapjain.

Az ESS kutatás adatfelvételének, koordinációjának és kiegészítő kutatásainak költségeit az OTKA NN 101910 és NN101922 „Európai Társadalomtudományi Elemzések (EUTE)” konzorciális pályázata biztosította. Az adatfelvételt a TÁRKI Zrt. végezte.